

UDK: 371.141

Mahliyo DJAKBAROVA,
NamDPI katta o'qituvchisi, PhD
E-mail:mahliyoibraximjonovna@gmail.com

SamDCHTI dotsenti A.Eshkobilov taqrizi asosida

BO'LAJAK PEDAGOGLARNING O'LKASHUNOSLIK MUZEYLARI VOSITASIDA ESTETIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya

O'lkashunoslik muzeylari milliy madaniyatni saqlash va targ'ib qilish bilan birga, pedagogik ta'limda estetik va ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining shakllanishiga hissa qo'shadi. Maqolada muzeylarning ta'lim jarayonidagi o'rni, estetik tarbiya usullari va ilmiy talablarga muvofiqligi ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda muzeylarning pedagogik jarayonga ta'siri empirik va nazariy yondashuvlar asosida o'rganiladi.

Kalit so'zlar: estetik madaniyat, pedagog, estetik tarbiya, ta'lim tizimi, nazariy asoslar.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПОСРЕДСТВОМ КРАЕВЕДЕНИЯ

Аннотация

Краеведческие музеи, наряду с сохранением и пропагандой национальной культуры, способствуют формированию эстетических и духовно-нравственных ценностей в педагогическом образовании. В статье рассматривается роль музеев в образовательном процессе, методы эстетического воспитания и их соответствие требованиям науки. В исследовании изучено влияние музеев на педагогический процесс на основе эмпирического и теоретического подходов.

Ключевые слова: эстетическая культура, педагог, эстетическое воспитание, система образования, теоретические основы.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF FUTURE TEACHERS THROUGH REGIONAL MUSEUMS

Annotation

Local history museums, along with preserving and promoting national culture, contribute to the formation of aesthetic and spiritual-moral values in pedagogical education. The article examines the role of museums in the educational process, methods of aesthetic education, and their compliance with the requirements of science. The study examined the influence of museums on the pedagogical process based on empirical and theoretical approaches.

Key words: aesthetic culture, teacher, aesthetic education, education system, theoretical foundations.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogning kasbiy tayyorgarligi nafaqat professional bilim va ko'nikmalarni, balki yuqori darajadagi estetik madaniyatni ham talab qiladi. Estetik madaniyat pedagogning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirishda muhim omil bo'lib, uning o'quvchilarga ta'sir o'tkazish qobiliyatini oshiradi. Bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini shakllantirish jarayoni nazariy asoslarga tayanadi va bu jarayon ta'lim muassasalarida maqsadli ravishda amalga oshirilishi lozim.

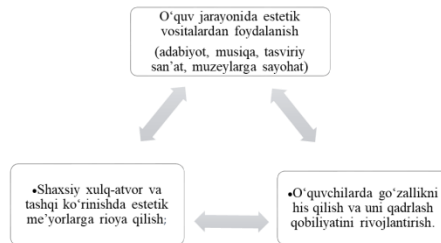
Estetik tarbiya va madaniyatni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikada muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini shakllantirish, ularning o'quvchi-yoshlarda milliy va umumbashariy qadriyatlar, go'zallik tuyg'usi, estetik did va ehtiyojlarni rivojlantirishga qodir bo'lishi uchun asosiy shart hisoblanadi.

O'lkashunoslik muzeylari milliy madaniyatning muhim saqlovchilari sifatida ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Ular nafaqat tarixiy va madaniy merosni saqlab qolish, balki yosh avlodga estetik sezgi, vatanparvarlik va axloqiy qadriyatlarining shakllanishiga xizmat qiladi. Maqolaning maqsadi – muzeylarning pedagog kadrlar tayyorlashdagi o'rnini aniqlash va ularning estetik tarbiyadagi samaradorligini baholashdir.

1. Estetik madaniyatning mohiyati va pedagogik faoliyatdagi o'rni

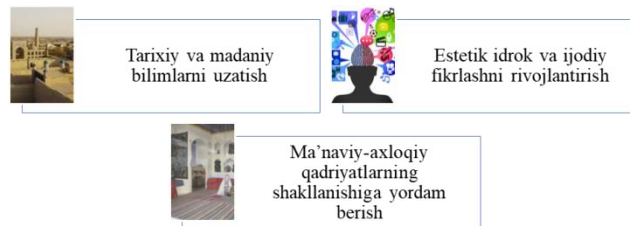
Estetik madaniyat shaxsning go'zallikni idrok etish, uni yaratish va baholash qobiliyatini aks ettiruvchi ko'p qirrali tushuncha sifatida ta'riflanadi. L.V. Zankovning fikricha, estetik madaniyat shaxsning hissiy-idrok sohasini rivojlantirib, uning ijodiy faoliyatini rag'batlantiradi [5]. Estetik madaniyat, haqiqatan ham, insonning hissiy-idrok sohasini boyitadi, chunki u go'zallikni his qilish, san'at va tabiatni tushunish orqali sezgirlikni oshiradi. Bu esa ijodiy faoliyatni rag'batlantiradi, chunki hissiy boylik va estetik tajriba insonni yangi g'oyalar, ijodiy yechimlar topishga undaydi. Zankovning ushbu yondashuvi ta'limda estetik tarbiyaning ahamiyatini ko'rsatadi, chunki u nafaqat bilim, balki shaxsning ichki dunyosini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu fikrni amalga qo'llash uchun estetik tarbiyani ta'lim tizimiga integratsiya qilish va har bir shaxsning individual sezgirligini hisobga olish muhimdir. Pedagogik faoliyatda estetik madaniyat o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotida, dars jarayonini tashkil etishda va ta'lim muhitini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Pedagogning estetik madaniyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

Pedagog kadrlar tayyorlashda muzeylarning roli, ayniqsa, estetik tarbiya jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'lkashunoslik muzeylari madaniy merosni saqlash va targ'ib qilishda muhim institut hisoblanadi.

Ular pedagogik ta'limda quyidagi funksiyalarni bajaradi:

O'lkashunoslik muzeylari bo'lajak pedagoglar uchun tarixiy va madaniy bilimlarni uzatishning muhim vositasi hisoblanadi. Ular nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash, o'quvchilarning estetik, axloqiy va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda samarali ta'lim resursi vazifasini o'taydi. O'lkashunoslik muzeylari o'zining turli xil eksponatlari – arxeologik topilmalar, etnografik buyumlar, tarixiy hujjatlar va san'at asarlari orqali bo'lajak pedagoglarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

amaliy bilimlarni chuqurlashtirish: pedagogika bo'yicha talabalar darsliklarda o'qigan ma'lumotlarni muzeylarda ko'rish, tahlil qilish va o'rganish orqali tarixiy jarayonlar va madaniy qadriyatlar haqida chuqur tushunchaga ega bo'ladilar;

ko'rgazmali materiallar bilan ishlash: muzey ekspozitsiyalari bo'lajak o'qituvchilarga o'quv jarayonida ko'rgazmali vositalardan qanday foydalanishni, materiallarni qanday tizimlashtirishni va ularni o'quvchilarga qiziqarli tarzda yetkazishni o'rgatadi, bu esa ularning pedagogik mahoratini oshirishga xizmat qiladi;

interfaol metodlarni o'zlashtirish: ko'plab muzeylar zamonaviy texnologiyalar, interfaol ekspozitsiyalar va maxsus dasturlardan foydalanadi, bo'lajak pedagoglar muzeylarga sayohat qilish orqali o'quvchilarni jalb qilishning yangi va samarali usullarini o'zlashtiradilar.

O'lkashunoslik muzeylari faqatgina tarixga oid ma'lumotlarni uzatish bilan cheklanib qolmaydi. Ular adabiyot, san'at, til va geografiya kabi fanlar bilan ham bog'liq. Pedagoglar bu muzeylar orqali fanlararo aloqalarni o'rnatish va o'quv dasturiga ijodiy yondashishni o'rganadilar. Masalan, muzeydagi eski uy-ro'zg'or buyumlari haqida hikoya qiluvchi darsda nafaqat tarixiy ma'lumotlar, balki o'sha davrga oid adabiy asarlar yoki qo'shiqlar haqida ham ma'lumot berish mumkin. Bu o'quvchilarda bilimlarga bo'lgan qiziqishni oshirib, ularning dunyoqarashini kengaytiradi.

O'lkashunoslik muzeylari bo'lajak pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat tarixiy ma'lumotlarni berish bilan cheklanib qolmay, balki pedagoglarning estetik idroki va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladigan samarali vosita hisoblanadi. O'lkashunoslik muzeylaridagi eksponatlar, san'at asarlari, milliy hunarmandchilik namunalari va me'moriy elementlar bo'lajak pedagoglarda estetik did va nafosat tuyg'usini shakllantiradi. Bu jarayon quyidagicha kechadi:

San'at va hunarmandchilik asarlarini tahlil qilish: muzeylarga tashrif davomida pedagoglar xalq amaliy san'atining turli namunalarini – kulolchilik, zardo'zlik, kashtachilik, yog'och o'ymakorligi kabi hunarmandchilik turlarini bevosita o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ular buyumlarining badiiy qiymatini, ranglar uyg'unligini, shakl simmetriyasini va bezak uslublarini tahlil qilish orqali go'zallikni anglash va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Madaniy qadriyatlarini his qilish: har bir eksponat ortida o'ziga xos tarix va madaniy ma'no yashiringan bo'ladi. Pedagoglar ushbu buyumlar bilan tanishish orqali ajdodlarimizning dunyoqarashi, estetik ideallari va ularning ma'naviy olamini his qilishga o'rganadilar. Bu esa ularning o'quvchilarga milliy san'atga muhabbatni singdirishga yordam beradi.

O'lkashunoslik muzeylari bo'lajak pedagoglarda ijodiy yondashuv va g'oyaviy erkinlikni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratadi. Ular muzey materiallaridan o'quv jarayonida turli fanlar kesimida foydalanishni o'rganadilar.

Fanlararo integratsiya: muzeydagi bir eksponatdan foydalanib bir nechta fanni bog'lash mumkin. Masalan, qadimiy idishni o'rganish jarayonida tarixiy davr, yasash texnologiyasi (kimyo, fizika), bezaklari (san'at), adabiyotda uchragan o'xshash misollar (adabiyot) haqida ma'lumot berish mumkin. Bunday yondashuv bo'lajak pedagoglarning o'quv dasturiga ijodiy va tizimli yondashishini shakllantiradi.

Yangi pedagogik metodlarni yaratish: muzeyda o'tkaziladigan interfaol darslar, viktorinalar va loyihaviy ishlar pedagoglarga an'anaviy o'qitish usullaridan chekinib, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan innovatsion metodlarni ishlab chiqishga ilhom beradi. Ular muzey materiallari asosida o'zlarining shaxsiy o'quv dasturlarini, ko'rgazmali vositalarini yaratishga o'rganadilar.

1.5. Muammoli vaziyatlarni hal qilish: ba'zi eksponatlar haqida ma'lumotlar to'liq bo'lmasligi mumkin. Bu esa pedagoglarga mustaqil izlanish, taxminlar qilish va dalillarni taqqoslash orqali muammoli vaziyatlarni hal qilishga yordam beradi. Bunday amaliyotlar ularning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

2. Estetik madaniyatni shakllantirishning nazariy asoslari

Bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini shakllantirish jarayoni bir qator nazariy asoslarga tayanadi. Bular orasida quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish mumkin:

2.1. Estetik tarbiya nazariyasi

Estetik tarbiya shaxsning estetik idrokini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayon sifatida ta'riflanadi. D.B. Kabalevskiy estetik tarbiyani san'at orqali shaxsning hissiy va axloqiy dunyosini shakllantirish deb hisoblaydi [2]. San'at, haqiqatan ham, insonning emotsional olamini boyitadi, unda empatiya, muhabbat, adolat kabi axloqiy qadriyatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Kabalevskiy ta'kidlaganidek, estetik tarbiya nafaqat go'zallikni his qilishni o'rgatadi, balki shaxsni ma'naviy jihatdan yuksaltirib, jamiyatdagi o'z o'rnini anglashga undaydi. Masalan, o'lkashunoslik muzeylariga tashriflar orqali yosh avlodda vatanparvarlik, insonparvarlik kabi qadriyatlar shakllantirilishi mumkin. Ammo zamonaviy dunyoda texnologiya va ommaviy madaniyatning ta'siri kuchaygan sharoitda, estetik tarbiyaning sifati va chuqurligini ta'minlash uchun Kabalevskiyning yondashuvini yangi usullar bilan boyitish zarur. Masalan, o'lkashunoslik muzeylariga virtual sayohat orqali bo'lajak o'qituvchilarni estetik tarbiyaga jalb qilish mumkin.

2.2. Shaxsiy yondashuv nazariyasi

Shaxsiy yondashuv nazariyasiga ko'ra, estetik madaniyatni shakllantirish jarayoni har bir talabaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi kerak. Bu yondashuv talabalarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy tajribalariga asoslanadi [3]. Petrovskiyning nazariyasiga ko'ra, talabalarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy tajribalariga moslashtirilgan ta'lim jarayoni samaraliroq bo'ladi. O'lkashunoslik muzeylari bu jarayonda aynan shunday moslashuvchan platforma sifatida xizmat qiladi. Masalan, muzey ekspozitsiyalari va interfaol dasturlari orqali talabalar o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini kashf etishi, shaxsiy estetik qarashlarini shakllantirishi mumkin. Bu, o'z navbatida, bo'lajak pedagoglarning o'quvchilarga estetik tarbiya berishda o'ziga xos yondashuvlar ishlab chiqishiga yordam beradi.

2.3. Faoliyat nazariyasi

A.N. Leontevning faoliyat nazariyasiga ko'ra, estetik madaniyat faoliyat jarayonida shakllanadi [3]. Leontevning nazariyasida faoliyat shaxs rivojlanishining asosiy mexanizmi hisoblanadi, bunda motivlar, maqsadlar va amaliy harakatlar muhim rol o'ynaydi. O'lkashunoslik muzeylari talabalarga faoliyat orqali – masalan, eksponatlarni o'rganish, interfaol loyihalarda ishtirok etish yoki ijodiy vazifalarni bajarish –

estetik tajriba to'plash imkonini beradi. Bu jarayon bo'lajak pedagoglarning milliy san'at, tarix va madaniyatga oid qadriyatlarini chuqur anglashiga yordam beradi, shu bilan birga ularning estetik sezuvchanligini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Bo'lajak pedagoglar uchun bu jarayon ijodiy loyihalarda ishtirok etish, san'at asarlarini tahlil qilish va o'zlarining estetik tajribalarini amaliyotda qo'llash orqali amalga oshiriladi.

3. Bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini shakllantirish yo'llari

Estetik madaniyatni rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish zarur:

Ta'lim dasturlarini takomillashtirish: Oliy ta'lim muassasalarida pedagogika yo'nalishi o'quv dasturlariga estetik tarbiyaga oid maxsus kurslar va fanlar kiritilishi lozim.

Amaliy faoliyatni tashkil etish: maxsus yo'l xaritasi bilan tyutorlarning faoliyati doirasida talabalarni san'at muzeylariga, teatr va konsert zallariga tashriflar uyushtirish.

Innovatsion usullardan foydalanish: multimedia vositalari va interfaol texnologiyalar yordamida estetik idrokni rivojlantirish maqsadida o'lkashunoslik muzeylariga dars jarayonida virtual sayohatlar tashkil etish.

Xulosa. Bo'lajak pedagoglarning estetik madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayon estetik tarbiya, shaxsiy yondashuv va faoliyat nazariyalariga asoslanadi. Estetik madaniyat nafaqat pedagogning kasbiy faoliyatini boyitadi, balki o'quvchilarda go'zallikni idrok etish va qadrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu yo'nalishda olib boriladigan ishlar ta'lim sifatini oshirishga va jamiyatning ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Xulosa qilib aytganda, o'lkashunoslik muzeylari bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishda, ularning o'quvchilarga tarixiy va madaniy bilimlarni samarali uzatish, hamda yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Muzeylar nafaqat bilim manbai, balki pedagogik amaliyot va ma'naviy-axloqiy tarbiya maktabidir.

O'lkashunoslik muzeylari bo'lajak pedagoglar uchun estetik idrokni chuqurlashtiradigan va ijodiy fikrlashni rivojlantiradigan noyob amaliyot maydonidir. Ular o'qituvchilarga o'z bilimlarini nazariyadan amaliyotga ko'chirish, fanlararo aloqalarni o'rnatish va o'quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni beradi.

ADABIYOTLAR

1. Djakbarova M.I. Nutq so'zlashga o'rgatish metodikasi. Monografiya. Toshkent – 2024. 140 b.
2. Kabalevskiy D.B. Vospitanie chuvstv i mysley muzykoy. – M.: Muzyka, 1988. – 150 s.
3. Leontev A.N. Deyatelnost. Soznanie. Lichnost. – M.: Politizdat, 1975.
4. Mustafoyev B. Estetik tarbiya metodikasi. O'quv qo'llanma. Buxoro – 2023. 118 bet.
5. Petrovskiy A.V. Lichnostno-orientirovannoe obrazovanie. – M.: Pedagogika, 1996. – 200 s.
6. Yaxyayeva Sojida Abduraximovna. Yoshlarda estetik madaniyatni shakllantirishning ma'naviy-mafkuraviy masalalari. Fal.f.b.f.dok. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. Samarqand – 2022.
7. Zankov L.V. Esteticheskoe vospitanie v shkole. – M.: Prosveshchenie, 1981. – 120 s.